

Právo a spravedlnost:

formy spravedlnosti:
materiální a formální pojetí
spravedlnosti,
distributivní a vyrovnávající spravedlnost,
rovnost a rovnoprávnost.

Jaro 2011

Mgr. Dušan Čurila

Osnova

- Vymedzenie problému , aktuálnosť problematiky, aplikačný význam v praxi
- Spravodlivosť v symbolike Diké a Iustitie
- Východiská spravodlivosti- Aristoteles
- Delenie spravodlivosti
- Princípy spravodlivosti

Na čo nám je spravodlivosť?

- Spoločenský problém
- Filozofický problém
- Právny problém
 - verejné právo (ústavné právo)
 - súkromné právo (občianske, obchodné)
 - argumentácia spravodlivosťou v judikatúre

Diké

Výrez z Amphory, Kunsthistorisches Museum, Viedeň

Diké

- Grécka bohyňa spravodlivosti
- Adikia bola jej opakom, bohyňou bezprávia
- Ako Diova dcéra stála Diké vždy po jeho boku spolu s matkou Themidou, ktorá bola bohyňou zákonnosti
- Diké zosobňovala spravodlivosť
- Themis zosobňovala zákonnosť

Iustitia

Zdroj: www.latein-pagina.de

Iustitia

- Prevzatie gréckej mytológie do mytológie rímskej, resp. inšpirácia
- Otec neistý, pravdepodobne Jupiter
- Spojenie dvoch gréckych bohýň do jednej osoby
- Symbolika:
 - A) páska na očiach (až v 16. stor.)
 - B) meč v pravej ruke (pôvodne olivová ratolesť)
 - C) váhy v ľavej ruke
 - D) panna

Na margo definície...

Iustitia est constans et pereptua voluntas ius suum cuique tribuendi (Ulp. D. 1,1, 10 pr.)

Spravodlivosť je pevná a stála vôľa dať každému právo, ktoré mu patrí.

Iustitia non novit patrem nec matrem , nam solam veritatem spectat
Spravodlivosť nepozná ani otca ani matku, lebo vidí len pravdu.

Iustitia non respicit personas hominum
Spravodlivosť sa neohliada na osobnosť ľudí

Iustitia omnium est domina et regina virtutum
Spravodlivosť je kráľovnou všetkých cností (Cicero)

Iustitia (est) fundamentum regnorum
Spravodlivosť je základom kráľovstiev (cisár František I.)

Citáty z REBRO, K.Latinské právnické výrazy a výroky, Bratislava : Iura Edition, 1995.
301 s.

Východiská spravodlivosti

- **Aristoteles (384- 322 pred Kr.)**
- Jeho ústredné dielo o spravodlivosti je Etika Nikomachova, 5. kniha
- Cnosti sú chvályhodné stavy duše
- A) rozumové (dianoetické)....múdrost', chápanosť
- B) mravné (etické)....štedrosť, striedmosť
- Spravodlivosť je mravnou, politickou cnosťou, ktorá sa však nedá získať narodením, spravodlivými sa stávame, keď spravodlivo jednáme.

Aristoteles

- Spravodlivosť (dikaiosyné)
- Spravodlivým nie je človek, ktorý vykoná len náhodný spravodlivý skutok, musí sa jednať o dlhodobejší stav u danej osoby
- Spravodlivosť je jediná cnosť, ktorá je cudzím dobrom, lebo nám ide o dobro druhých a nie len o dobro vlastné
- Spravodlivosť je sociálnou cnosťou , ktorá má charakter morálnej vlastnosti

Aristoteles

- Cnosť ako stred- spravodlivosť ako stred
- *„spravodlivosť stojí medzi krivdením a trpením krivdy, pretože spôsobiť krivdu znamená mať príliš mnoho a utrpieť krivdu znamená mať príliš málo. Spravodlivosť je cnosť, ktorú spravodlivý človek vyjadruje spravodlivými činmi, ktorými vyjadruje svoje rozhodnutia a rozdeľuje dobré a zlé veci medzi seba a ostatných.“*
- Nadväzuje priamo na Platóna, ktorý tvrdil, že je potrebné dávať každému čo jeho jest na základe jeho prirodzenosti – väzba na distributívnu spravodlivosť

Aristoteles

- Spravodlivosť je v jeho pojatí stredom medzi stratou a ziskom
- Delí ju na:
 - a) etickú (materiálnu)
 - distributívna spravodlivosť
 - komutatívna spravodlivosť
 - b) zákonnú (legálnu)
 - všetko, čo je zákonné je aj spravodlivé

Aristoteles

- Distributívna spravodlivosť (dikaion dianemetikon) je závislá na spoločenskom statuse osôb, na ich postavení. Kritériom sú napríklad osobné zásluhy, morálne cnosti.
- Komutatívna spravodlivosť (dikaion diortotikon) je od ich postavenia v spoločnosti nezávislá.

Delenie spravodlivosti

- **Materiálna x formálna**

- kritériom delenia je posudzovanie spravodlivosti z hľadiska obsahu alebo formy
- materiálna spravodlivosť je stotožňovaná s vyváženosťou práv a povinností , ide o reálnu, faktickú spravodlivosť
- formálna spravodlivosť býva stotožňovaná s formálnou rovnosťou ,
- „s rovnakými prípadmi zachádzaj rovnako, s rozdielnymi rozdielne“
- otázka prof. Holländera: je možné zredukovať otázku spravodlivosti len na otázku rovnosti?
- *„Názor, dle něhož jádrem spravedlnosti je rovnost, protiřečí skutečnosti, že spravedlnostní úvahy mohou vést k tomu, aby se nestejně zacházalo se zásadně stejným.“* I. Tammelo, Zur Philosophie der Gerechtigkeit, Frankfurt am Main, 1982 s. 66-67 in P. Holländer- Philosophie práva . Plzeň : Aleš Čeněk, 2006, s. 248

Materiálna a formálna spravodlivosť

- **Rovnosť a rovnoprávnosť**

- Čl. I. Deklarácie práv človeka a občana (1789) znie: *„Ľudia sa rodia a ostávajú slobodní a rovní a ostávajú takými pred zákonom. Sociálne rozdiely nemôžu mať iné základy okrem tých, ktoré sú všeobecne prospešné.“*
- Čl. I. LZPS znie: *„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“*
- Čl. III. odst. 1 LZPS znie : *„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“*

Rovnoprávnosť (rovnosť v právach a povinnostiach) je žiadané premietnutie ideálu rovnosti do právnych vzťahov. Rovnoprávnosť je teda právnou rovnosťou.

- equality before the law
- equality in law (J.S.Mill)

Materiálna a formálna spravodlivosť

- *„Rovnosť tak vyjadruje vzťah medzi objektmi, pričom ide predovšetkým o otázku zrovnávajúceho kritéria (komparátoru), ku ktorému rovnosť objektov vzťahujeme.“*

VEČEŘA, Miloš. *Teória práva*. 2. rozš. a dopl. vyd. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008.s. 295.

Nevedie však striktné dodržiavanie formálnej rovnosti ku vzniku materiálnej nerovnosti?

- paradox rovnosti Roberta Alexyho

Materiálna a formálna spravodlivosť

Judikatúra ÚS ČR:

- Pl.ÚS 8/07 ze dne 23.03.2010 (dôchodkový systém v ČR)
- *„Mimoto je zapotřebí zdůraznit, že v řadě států Evropské unie existuje vedle obecného důchodového zabezpečení samostatná právní úprava důchodového zabezpečení určitých profesních skupin, ve které se odrážejí nejen kritéria rizikovosti a náročnosti určitých zaměstnání (zaměstnanci pracující ve zdraví zatěžujících podmínkách, příslušníci bezpečnostních a ozbrojených složek), ale i požadavek nezávislosti výkonu daného povolání (zaměstnanci státní správy, soudci). V těchto právních úpravách je tak i touto formou aplikující ústavní princip rovnosti (nerovné není možno upravovat rovně) zjevně reflektován princip zásluhovosti důchodového systému.“*

Materiálna a formálna spravodlivosť

- nález sp. zn. Pl. ÚS 16/93 ze dne 24. 5. 1994 ,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 36/93 ze dne 17. 5. 1994 ,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 5/95 ze dne 8. 11. 1995,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 9/95 ze dne 28. 2. 1996,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 33/96 ze dne 4. 6. 1997,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 15/02 ze dne 21. 1. 2003,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 33/03 ze dne 20. 10. 2004,
- nález sp. zn. Pl. ÚS 47/04 ze dne 8. 3. 2005.

Materiálna a formálna spravodlivosť

- s odvolaním sa na nález sp. zn. Pl. ÚS 22/92 ÚS ČR spore o dôchodky judikoval :
*„Ústavní soud ČSFR v něm pojal rovnost jako kategorii relativní, jež vyžaduje odstranění neodůvodněných rozdílů. Zásadě rovnosti v právech je proto třeba rozumět tak, že právní rozlišování v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle, neplyne z ní však závěr, že by každému muselo být přiznáno jakékoli právo. Obsah principu rovnosti tím Ústavní soud posunul do oblasti ústavněprávní akceptovatelnosti hledisek odlišování subjektů a práv. Hledisko první spatřuje ve vyloučení libovůle. Hlediskem druhým při posuzování protiústavnosti právního předpisu zakládajícího nerovnost je jím založené dotčení některého ze základních práv a svobod. Jinými slovy řečeno, Ústavní soud ve své judikatuře interpretuje ústavní princip rovnosti ve smyslu akcesorické i neakcesorické rovnosti. **Určitá zákonná úprava, jež zvýhodňuje jednu skupinu či kategorii osob oproti jiným, nemůže být tudíž bez dalšího označena za porušení principu rovnosti.** Zákonodárce má určitý prostor k úvaze, zda takové preferenční zacházení zakotví. Musí přitom dbát o to, aby zvýhodňující přístup byl založen na objektivních a rozumných důvodech (legitimní cíl zákonodárce) a aby mezi tímto cílem a prostředky k jeho dosažení (právní výhody) existoval vztah přiměřenosti.“*

Materiálna a formálna spravodlivosť

- *„Ústavní přezkum vazby přiměřenosti mezi výší příjmů, pojistného na důchodové pojištění a výší důchodů pak zahrnuje posouzení dodržení kautel plynoucích z ústavního principu rovnosti, a to jak **neakcesorické (čl. 1 Listiny)**, tj. plynoucí z požadavku vyloučení svévole při odlišování subjektů a práv, tak i **akcesorické** v rozsahu vymezeném v **čl. 3 odst. 1 Listiny**. Posouzení neakcesorické rovnosti se odvíjí od přezkumu vazby mezi zákonodárcem zvoleným legislativním nástrojem a jeho zamýšleným účelem. Pro ústavní konformitu posuzované právní úpravy z hlediska neakcesorické nerovnosti postačuje, nachází-li se hodnocená klasifikace v nějakém racionálním vztahu k účelu zákona, tj. může-li nějakým způsobem dosažení tohoto účelu ovlivnit.“*

Pl.ÚS 8/07 ze dne 23.03.2010 (dôchodkový systém v ČR)

Distributívna a komutatívna spravodlivosť

- distributívna spravodlivosť (označovaná tiež ako rozdeľovacia alebo geometrická)
 - je to spravodlivosť v prerozdeľovaní statkov a ukladaní bremien v rámci väčšej skupiny ľudí
 - navrhuje zachádzať s rovnými rovnako
- komutatívna spravodlivosť (vyrovnávajúca, ekvivalentná, výmenná, diortotická, aritmetická)
 - aplikuje sa na individuálny prípad, konkrétneho človeka, pričom každý má dostať len to, čo si zaslúži

Kritika distributívnej spravodlivosti

Robert Nozick (1938-2002)

- predstaviteľ liberálnej školy, hlásiacej minimálne zásahy štátu do redistribúcie dohier, vlastnícke právo každého musí byť rešpektované, štát ho má chrániť pred negatívnymi zásahmi
- spravodlivé rozdelenie statkov zo strany štátu je utópia
- každý človek je akoby egoistom sledujúcim svoj vlastný prospech a popritom naplňa aj ciele, ktorú sú prospešné pre celú spoločnosť

Retributívna a restoratívna spravodlivosť

Retributívna (z lat. re tribuere- odplatiť)

- počiatky v krvnej pomste, staroveké „oko za oko , zub za zub“
- veľký retribučný dekrét č. 16/1945 Sb. o potrestaní nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, vydaný 19. 6. 1945
- malý retribučný dekrét prezidenta č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti, vydaný 27. 10. 1945

Restoratívna (restore- obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu)

- snaha najmä v súčasnom trestnom práve po náprave , prevýchove páchatelä a nie o odplatu

Obecná x individuálna spravodlivosť

- Kritérium delenia spočíva v skutočnosti, či sa princípy spravodlivosti aplikujú na individuálne prípady (rozhodovania súdov , správnych orgánov v podobe individuálnych právnych aktov) alebo na skupinu prípadov obecných, teda konkrétnym skutkom a stavom neurčitým a neznámym.
- V ktorom prípade je potencialita spravodlivého riešenia vyššia a prečo?

Elementárne spravodlivostné princípy

- Princíp rovnosti
- Princíp zásluhovosti
- Princíp snahy
- Princíp výkonu
- Princíp potreby
- Princíp vzájomnosti

- *„nehrouíme se , uznámeli otevřeně, že její hranice jsou možná zastřené a neurčité.*

FULLER, L.L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 183.